

В. Г. Бодров, доктор економічних наук,
завідувач кафедри управління національним
господарством та економічної політики
Національної академії державного управління
при Президентові України
Л. О. Матвейчук, кандидат економічних наук,
докторант НАДУ при Президентові України

ІНФОРМАЦІЙНА ЕКОНОМІКА І ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Розглянуто сутність ключових понять “інформаційна економіка”, “публічне управління”, “публічне адміністрування”, “електронне урядування”, виділено їх характерні ознаки та взаємозв’язки. Розкрито сучасний стан розвитку публічного управління в умовах формування інформаційної економіки у контексті електронного урядування.

Ключові слова: інформаційна економіка; публічне управління; публічне адміністрування; електронне урядування.

The essence of such key concepts of “information economy”, “public administration”, “public administration”, “e-government”, highlighted their characteristics and relationships. Reveals the current state of public administration in the emerging information economy in the context of e-governance.

Key words: information economy; public administration; public administration; e-government.

Постановка проблеми. Процесу розвитку інформаційної економіки і формування громадянського суспільства притаманні нові підходи у державному управлінні, які наразі відбуваються в Україні. Своєю чергою, розвиток інформаційної економіки потребує втілення нових форм і методів роботи у сфері економічного і державного управління, яке, трансформувавшись у публічне управління, зазнало істотної еволюції внаслідок розвитку демократії та громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти інформаційної економіки знайшли своє відображення у працях Ю. М. Бажала, В. М. Гейця, А. О. Маслова, В. Л. Плєскач та ін. Дослідженню проблематики вітчизняного публічного управління в процесі розвитку інформаційної економіки та е-урядування присвячено праці О. А. Баранова, В. Г. Бодрова, П. С. Клімушкіна, Н. В. Грицяк, А. М. Семенченка, Ю. П. Сурміна та співавтора цієї статті. З часу публікацій цих праць відбулися значні зміни у розвитку даного напрямку, що визначило необхідність даного дослідження.

Мета статті – розкриття сутності та особливостей понять “інформаційна економіка”, “публічне управління”, “публічне адміністрування”, “електронне урядування”, визначення взаємозалежності та оцінка сучасного стану їх розвитку в Україні.

© В. Г. Бодров, Л. О. Матвейчук, 2016

Виклад основного матеріалу. У процесі розвитку інформаційного суспільства цифрова нерівність породжує соціальну та економічну нерівність. Щодо останньої слід зазначити, що у цифровому суспільстві розвивається інформаційна економіка, де головний виробничий ресурс – це інформація, а не створена промислова продукція.

Щодо визначення сутності інформаційної економіки слід зазначити, що сьогодні існують інтерпретації даного терміну, які залежать від погляду конкретного науковця, відповідної наукової школи та способу її дослідження. Окремі трактування поняття інформаційна економіка наведено у табл. 1. Спільною ознакою наукових підходів до визначення сутності інформаційної економіки є спроба вчених виділити широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у процесах суспільного виробництва.

Таблиця 1

Розкриття поняття “інформаційна економіка”

Автор	Інформаційна економіка – це
Ю. М. Бажал [1]	фаза розвитку суспільства, у якій головний продукт виробництва – це інформація та знання, а відмітні риси – це збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства, зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у ВВП, створення глобального інформаційного простору, де відбувається ефективна інформаційна взаємодія людей, зокрема завдяки їх доступу до світових інформаційних ресурсів і споживанню відповідних інформаційних продуктів і послуг
В. М. Геєць [2]	перша, початкова стадія нової економіки постіндустріального суспільства, яка у процесі розвитку перетворюється на економіку знань
А. О. Маслов [3]	економіка, що утворилась на поєднанні й охоплює елементи традиційної, мережевої економіки та економіки знань, утворила свої особливі змістові елементи, заснована на інформації та знаннях
В. Л. Плєскач [4]	електронна економічна діяльність, де переважає господарська діяльність у сфері інформаційних послуг, їх виробництва та обміну, основні ресурси – це інформація та знання
Матеріали Європейської Комісії [5]	особливий тип економіки, в якому інформація – це визначальний виробничий ресурс, який базується на інформаційному виробництві та інформаційних технологіях

Розширення поняття інформаційної економіки можливе через розкриття її рис та ознак. Український науковець Ю. М. Бажал виділяє особливі риси інформаційної економіки, до переліку яких належать:

- збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства;
- зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у ВВП;
- створення глобального інформаційного простору, де відбувається ефективна інформаційна взаємодія людей, зокрема завдяки їх доступу до світових інформаційних ресурсів і споживанню відповідних інформаційних продуктів і послуг [1].

На характерних ознаках інформаційної економіки акцентують увагу вчені С. С. Гринкевич та О. І. Ляш, а саме:

- зростання ролі інформації та знань для суспільного розвитку;
- поширення інформаційних технологій;
- формування глобального інформаційного простору;
- зростання кількості зайнятих у сфері інформаційних технологій;
- зростання частки інформаційних продуктів і послуг у ВВП;
- комп'ютеризація, інформатизація економіки через використання телефонного, інтернет-зв'язку [6, 60].

На думку А. О. Маслова, основними характеристиками інформаційної економіки є:

- перетворення науки в безпосередню продуктивну силу і підвищення значення нематеріальних, зокрема інформаційно-знаннєвих, активів;
- виникнення глобальної мережі фінансового капіталу та поєднання фінансового капіталу з високими технологіями, що забезпечує їх переважний розвиток;
- посилення зміни галузевої структури виробництва на основі випереджального зростання сектора послуг та його структурування у напрямі від структурування суто третинного сектора до появи четвертинного сектора за межами третинного, що обумовлено зростанням попиту на інформацію та знання;
- зміна структури зайнятості, зниження частки зайнятості в традиційних галузях та абсолютне і відносне зростання зайнятості в інформаційно-знаннєвих галузях виробництва;
- децентралізація управління виробництвом і перехід від вертикального (ієрархічного) до горизонтального (мережевого) принципу організації;
- демасифікація виробництва з урахуванням зміни попиту і включення до нього культурного елемента;
- диверсифікація, індивідуалізація і фрагментація праці [3, 27].

Слід зазначити, що у розкритті поняття “інформаційна економіка” науковці акцентують увагу на широкому застосуванні ІКТ у суспільному виробництві. Отже, найпоширеніше розуміння інформаційної економіки серед науковців – це виділення інформації та знання основних продуктів виробництва, де широко застосовуються інформаційно-комунікаційні технології.

Розвиток інформаційної економіки потребує нових форм, методів, засобів роботи в усіх секторах економіки, в тому числі у сфері державного управління, яке зазнало істотної еволюції внаслідок розвитку демократії, громадянського суспільства і трансформувалось у нову модель управління у державному секторі економіки України – публічне управління. У вітчизняній науці недостатньо дослідженим залишається питання про співвідношення понять “публічне управління” та “публічне адміністрування”. Щодо поняття публічного адміністрування, то це складова публічного управління. Дефініцію публічного адміністрування розкрито в табл. 2.

У вузькому розумінні, на думку окремих науковців, публічне адміністрування пов'язано з виконавчою гілкою влади й розглядається як:

- професійна діяльність державних службовців, яка охоплює всі різновиди діяльності, спрямовані на реалізацію рішень уряду;
- вивчення, розробка та впровадження напрямів державної політики.

Підходи до визначення поняття “публічне адміністрування”

Автор	Сутність поняття “публічне адміністрування”
Д. Н. Бахрах [7, 489]	– різновид управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямі
М. А. Міненко [8, 20]	– форма реалізації публічного управління, яке здійснюють представницькі органи демократичного врядування через свої виконавчі структури
Т. Б. Семенчук [9, 389]	– метод управління, який, з одного боку, забезпечує надання суспільству необхідних послуг законодавчих органів, з іншого – реалізацію обраного типу політики, що втілюють державні службовці, яким було делеговано повноваження під час волевиявлення народу на виборах як у межах країни, так і за кордоном
Енциклопедія державного управління Т. 8: Публічне врядування [10, 489–490]	– публічне адміністрування (державне управління – за традиційною пострадянською термінологією) – це технічна складова урядування, що має здійснюватись на професійній (неполітичній) основі, і чим далі, тим більше звертатися до залучення недержавних партнерів для спільного розв’язання проблем, які виникають у цій сфері управлінської діяльності

Підходи до визначення поняття “публічне управління”

Автор	Публічне управління
Н. Т. Аврамчикова [11]	– вплив суб’єкта, який має публічну владу, на об’єкт з метою будь-яких суспільних інтересів
В. С. Куйбіда [12, 12]	– управління, яке здійснюється організованою громадськістю та представниками народу – інститутами громадянського суспільства та інститутами держави
О. Ю. Оболенський [13, 4]	– управління, яке здійснюється на основі волевиявлення громади (колективу людей) та реалізується суб’єктами, визначеними громадою, для задоволення потреб і досягнення цілей громади як об’єкта управління
С. І. Чернов [14, 7]	– організуючий і регулювальний вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження чи перетворення, базуючись на владній силі, яка обмежує дієвий суспільний контроль
Програми розвитку ООН [15]	– ключова галузь теорії та практики, яка зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом та оцінювання ефективності

У широкому сенсі під публічним адмініструванням розуміють систему державного управління, представлену адміністративними інститутами у рамках прийнятої ієрархії влади [16, 16].

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що публічне адміністрування – це складова публічного управління. У табл. 3 подано наукові трактування цього поняття.

“Процес формування публічного управління, що відповідає викликам сучасності, – складне завдання, яке постає перед усім суспільством та вимагає визначення методології як системи знань про метод, під яким зазвичай розуміють сукупність практичних або розумових прийомів, кроків та інструкцій, дотримання яких забезпечує досягнення бажаних результатів”, – так вважає відомий науковець Ю. П. Сурмін [17].

Серед міжнародних досліджень даної проблеми слід виділити обстеження, які проводить сектор публічного управління департаменту з економічних і соціальних питань ООН. Матеріали цих досліджень – цінний інструмент визначення кращих практик лідерів електронного урядування, прийняття рішень у сфері державного управління, формування державної політики розвитку у цьому напрямі. Це важливий потенціал надання допомоги державам-членам у розвитку публічного управління з використанням ІКТ в інтересах сталого розвитку країн [18].

До досліджень ООН слід додати обстеження сектора державного управління, які були опубліковані у виданні “2015 WORLD PUBLIC SECTOR REPORT” в 2015 р. відділом у справах державного управління та управління розвитком. У звіті досліджено стан та проблеми державного управління, а також перспективи розвитку підзвітного урядування з метою економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної стійкості. Найближчим часом глави держав і урядів мають прийняти програму сталого розвитку 2030 р., а міжнародні експерти публічного сектора WPSR зробити свій внесок, виділивши критичні питання державного управління [18, 2].

Отже, проблема “цифрового розриву” між країнами і людьми має глобальний характер. Міжнародні рейтинги підтверджують наявність цифрової нерівності країн, їх економік, окремих галузей та населення, в тому числі у сфері публічного управління. Очевидний вплив інформаційної економіки на публічне управління, що, своєю чергою, продукує нові форми, методи, засоби публічного управління, фундаментальною основою яких є ІКТ та мережа Інтернет.

Характерне місце у сфері публічного управління в процесі розвитку інформаційної економіки має технологія “електронного урядування”.

Щодо поняття “електронне урядування” слід зауважити, що воно й нині не має однозначного визначення. Науковці та практики постійно ведуть дискусії, акцентуючи свою увагу на різних його аспектах. Водночас існує проблема розуміння електронного урядування в окремо взятій державі, тому необхідно враховувати багато особливостей, а саме: ступінь громадсько-політичної свідомості населення, соціальний рівень, традиції, стан інформативності державних органів і суспільства, розвиток сфери інформаційно-комунікаційних технологій. Аналіз підходів вітчизняних учених до тлумачення поняття “електронне урядування” подано в табл. 4.

Заслугує на увагу й науковий підхід у європейських країнах, де електронне урядування розглядають як засіб підвищення ефективності державного управління за рахунок використання ІКТ у державному секторі. В основному перевага надається соціальній ефективності, яка позначається у передових змінах суспільства, а не в економічній. До того ж застосування технології електронного урядування дозволяє мінімізувати умови формування корупційних механізмів у сфері публічного управління завдяки онлайн взаємодії.

Наукові погляди щодо змісту поняття “електронне урядування”

Науковці	Визначення поняття “електронне урядування”
О. А. Баранов [19, 56]	– засіб організації державної влади в допомозі систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних органів у режимі реального часу й робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадян із органами влади
Н. В. Грицяк [20, 257]	– нова модель державного управління, яка здатна надавати відносинам влади, бізнесу і громадянам характеру взаємодії та взаємосприйняття з метою побудови сучасного демократичного суспільства
П. С. Клімушин [21, 28]	– це форма організації державного управління, за якого відбувається активна взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, із суспільством, людиною та громадянином, бізнесом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій
А. І. Семенченко [22, 9]	– це система взаємодії органів державної влади з населенням, яка базується на широкому застосуванні інформаційних технологій, у тому числі мережі Інтернет, з метою підвищення доступності та якості державних послуг, зменшення термінів їх надання, а також зниження адміністративного навантаження на громадян та організації, обумовленого їх отриманням
Концепція розвитку електронного урядування в Україні [23, 3]	– це форма організації державного управління, яка за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, наданню в дистанційному режимі комплексу державних послуг для людини та громадянина, суспільства, держави та бізнесу (користувачеві)

Заслужує на увагу й науковий підхід у європейських країнах, де електронне урядування розглядають як засіб підвищення ефективності державного управління за рахунок використання ІКТ у державному секторі. В основному перевага надається соціальній ефективності, яка позначається у передових змінах суспільства, а не в економічній. До того ж застосування технології електронного урядування дозволяє мінімізувати умови формування корупційних механізмів у сфері публічного управління завдяки онлайн взаємодії.

На нашу думку, електронне урядування слід розглядати як форму організації державного управління з використанням ІКТ та мережі Інтернет, що забезпечує електронний формат взаємодії між учасниками інформаційного суспільства: держави, бізнесу та громадян і сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності публічних органів.

Щодо розвитку електронного урядування в Україні слід зазначити, що його впровадження почалось із 2000 р., відповідно до рішень Президента та Уряду. Наразі розвиток електронної взаємодії публічних органів в Україні відбувається відповідно до Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” [24]. Побудова електронного формату діяльності найактуальніша в органах місцевого самоврядування, в процесі реформ із децентралізації. З метою підвищення ефективної діяльності місцевих держадміністрацій, електронне урядування визначено пріоритетним шляхом розвитку відповідно Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. [25].

Продовжуючи тему розвитку електронного урядування, слід зазначити, що у 2015 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Постанову “Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних”. Згідно з Постановою передбачено оприлюднення інформації відкритих даних на єдиному державному веб-порталі та офіційних веб-сайтах міністерств і відомств. До переліку набору даних належать: Єдиний державний реєстр юридичних та фізичних осіб – підприємців; Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; звіти про використання бюджетних коштів; Реєстр платників податку на додану вартість та багато інших важливих для громадян державних даних [26].

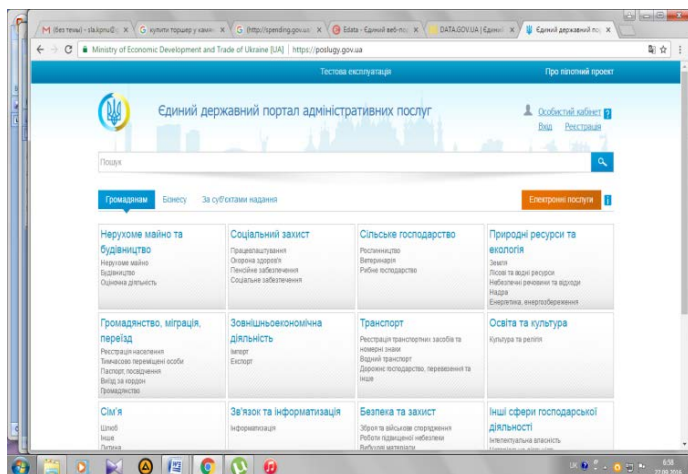
Електронні ініціативи Парламенту привели до впровадження у 2016 р. сучасного сервісу – електронних петицій, який надає можливість громадянам брати участь у вирішенні важливих суспільних питань і став тестом е-демократії для України взагалі. Для розгляду Урядом петиція має набрати не менше 25 000 голосів упродовж 90 днів. Якщо петиція не набере достатньої кількості голосів, вона буде розглянута як колективне звернення. На сьогодні громадяни можуть подати електронні петиції до:

- Верховної Ради України (<https://itd.rada.gov.ua/services/Petitions>);
- Кабінету Міністрів України (<http://petition.kmu.gov.ua>);
- Президента України (<https://petition.president.gov.ua>);
- органів місцевого самоврядування (<http://e-dem.in.ua>).

Наступним кроком розвитку цифрової України стало створення офіційного порталу публічних фінансів України (<http://spending.gov.ua>). У цьому випадку метою стало забезпечення прозорості державних фінансів і доступ до необхідної інформації, яка б відповідала правам громадськості. Нині цей веб-портал, а також Єдиний державний портал адміністративних послуг, Єдиний державний веб-портал відкритих даних працюють у тестовому режимі (рис. 1).

До переліку досягнень слід віднести впровадження в Україні системи електронних закупівель “Prozorro”, яка була визнана однією з найкращих у світі. Електронні закупівлі обов’язкові для всіх органів влади. Окремо заслуговує на увагу електронна діяльність Верховної Ради України за останні два роки. В країні підготовлено та прийнято план електронної модернізації парламенту, оновлено веб-портал ВРУ та веб-сайти комітетів, створено внутрішній веб-портал та веб-портал відкритих даних ВРУ, впроваджено електронний документообіг та електронний порядок денний для депутатів. Як наслідок, результатом комплексної електронної діяльності в країні стало значне покращання позиції України у світових рейтингах ООН 2016 р., а саме щодо:

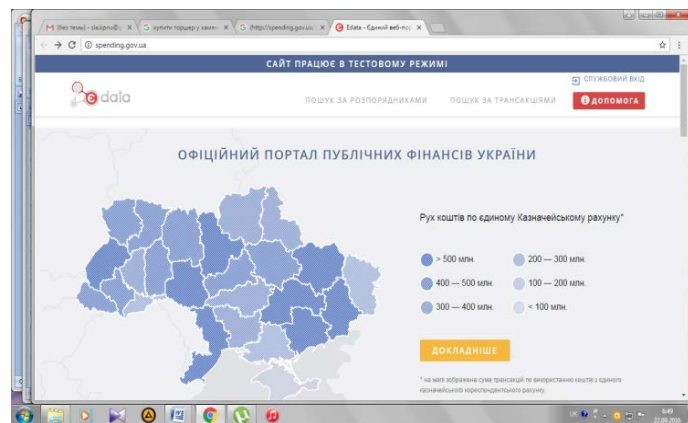
- розвитку електронного урядування 62 місце (+25 позицій) за індексом розвитку електронного уряду;
- розвитку е-демократії 24-те місце (+45 позицій) за рівнем розвитку електронного парламенту.

Єдиний державний портал адміністративних послуг
<https://posluga.gov.ua>

Єдиний державний веб-портал відкритих даних
<http://data.gov.ua>

Офіційний портал публічних фінансів України
<http://spending.gov.ua>

Рис. 1. Державні портали 2016 р.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Формування електронної взаємодії публічних органів в Україні відбувається у процесі розвитку інформаційної економіки через застосування технології “електронного урядування”, впровадження якої направлено на підвищення ефективності діяльності, рівня відкритості й прозорості державних органів. Першочерговим у дослідженнях цього напрямку стає необхідність вивчення й використання кращих практик світових лідерів сфери електронного урядування з метою узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду, визначення стратегії розвитку даного напрямку і умови його результативного впровадження.

Список використаних джерел:

1. Бажал Ю. М. Інформаційна економіка [Електронний ресурс] / Бажал Ю. М. – Режим доступу : http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal_Informatsiyna_ekonomika.pdf
2. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.
3. Маслов А. Теорія інформаційного суспільства як методологічна основа теорії інформаційної економіки / А. Маслов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 123. – С. 24–28.
4. Плєскач В. Л. Формування ринку інформаційних послуг в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : 08.02.03 / В. Л. Плєскач ; Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. – К., 2006. – 446 с.
5. Європа та Глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській раді : збірник “Європа на шляху до інформаційного суспільства” / Матеріали Європейської Комісії 1994–1995 рр. – К. : Державний комітет зв’язку та інформатизації України. Зв’язок, 2000.
6. Гринкевич С. С. Теоретико-прикладні аспекти інформаційної економіки в Україні / С. С. Гринкевич, О. І. Іляш. – К. : Стратегічні пріоритети, 2015. – № 1 (34). – С. 56–62.
7. Бахрах Д. Н. Административное право / Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. М. – М. : Норма, 2008. – 816 с.
8. Міненко М. А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства [Електронний ресурс] / М. А. Міненко // Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне фахове видання. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=581>
9. Семенчук Т. Б. Сутність категорії “Публічне адміністрування” та передумови її формування / Т. Б. Семенчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 42. – С. 385–390.
10. Енциклопедія державного управління : довід. вид. у 8 т. – Т. 8. Публічне урядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. ; наук. редкол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), В. П. Трощинський, Ю. П. Сурмін та ін. ; наукова редакція 8-го тому: В. С. Загорський (голова) С. О. Телешун (співголова), А. В. Ліпенцев та ін. – К. : НАДУ ; Львів : ЛРІ НАДУ, 2011. – 710 с.
11. Аврамчикова Н. Т. Государственное и муниципальное управление : учебное пособие / Аврамчикова Н. Т. – Красноярск : Сибирский государственный аэрокосмический университет, 2008. – 148 с.

12. Куйбіда В. С. Організація публічної служби України : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенко. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г. [вид.], 2016. – 271 с.

13. Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за між-нар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) : у 2 т. / [за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського]. – К. : НАДУ, 2014. – Т. 1. – 150 с.

14. Чернов С. І. Текст лекцій з дисципліни “Публічне адміністрування” (для студентів усіх форм навчання за спеціальністю 7.03060101, 8.03060101 “Менеджмент організацій і адміністрування” (за видами економічної діяльності) / С. І. Чернов, С. О. Гайдученко ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 97 с.

15. Глосарій Програми розвитку ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary>

16. Краткий экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1088 с.

17. Сурмін Ю. П. Методологічні аспекти реформування державного управління в Україні [Електронний ресурс] / Сурмін Ю. П. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10synduu.pdf>

18. Responsive and Accountable Public Governance: 2015 WORLD PUBLIC SECTOR REPORT: United Nations Publication. Department of Economic and Social Affairs. – New York, 2015. – 123 p.

19. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жилияєв, М. С. Демкова та ін. ; за ред. І. Г. Малюкової. – К. : Поліграф-Плюс, 2007. – 254 с.

20. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / С. Г. Соловійов, О. Є. Бухтатий, Ю. В. Нестеряк та ін. ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Н. В. Грицяк. – К. : К.І.С., 2015. – 320 с.

21. Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві : монографія / П. С. Клімушин, А. С. Серенок. – Х. : Магістр, 2010. – 312 с.

22. Семенченко А. І. Електронне урядування в Україні: проблеми та шляхи вирішення / А. І. Семенченко // Електронне урядування. – 2010. – № 1. – С. 6–17.

23. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Баранов, М. С. Демкова, С. В. Дзюба та ін. ; за ред. А. І. Семенченко. – К., 2009. – 15 с. – Режим доступу : <http://nc.da-gov.adamant.ua/menu/.../doc/posib.doc>

24. Про Стратегію сталого розвитку “Україна–2020” [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5\2015. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

25. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

26. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF>